

Frieda van Gennip: oprichtster Boerinnenbond Nuenen-Gerwen

Plichtsgetrouw, maar ook autonoom en progressief

Hardwerkend, gedisciplineerd, plichtsgetrouw. Maar ook autonoom, progressief en met een sterk rechtvaardigheidsgevoel. Frieda van Gennip-van de Water (1897-1978) was echtgenote, moeder en boerin, maar ook heel actief binnen de katholieke kerk en daarbuiten. Zij was oprichtster en voorzitter van de Boerinnenbond Nuenen-Gerwen.

Frieda van Gennip-van de Water

Als mijn oma Frieda van de Water nog een jong meisje is, wil zij leren fietsen. Iets wat in die tijd, begin vorige eeuw, alleen door jongens gedaan wordt. Zij is de enige dochter van het gezin Van de Water. Het kerkdorp spreekt er schande van. Een meisje op een fiets, dat geeft geen pas. Maar haar ouders, van wie haar vader opmerkelijk genoeg kerkmeester is, wijken niet voor de druk. Frieda leert fietsen en krijgt zelfs een fiets.

Het is niet de enige keer dat ze opkomt voor gelijke rechten, al zal dat toen niet zo hebben geheten. Haar zoon vertelt ze eens, nog altijd boos, dat haar vier broers *zich heel wat dachten te kunnen permitteren*, ze gaan tijdens de Eerste Wereldoorlog handelen in vee, stro en aardappelen. Op koude, herfstige dagen plukt Frieda op de velden met blote handen groenvoer, terwijl het paard van haar broer een deken over de rug en een das om het hoofd krijgt.

Het zijn voorvallen die typerend zijn voor Frieda van Gennip-van de Water. Frieda is 34 jaar als ze met de zes jaar jongere Simon van Gennip in het huwelijk treedt.

Ze blijft lang kinderloos. “En kan daardoor rondkijken, lezen, nadenken”, zegt de nu 80-jarige Jos van Gennip,

haar enige kind. “De pastoor in Nuenen moet iets begrepen hebben van die kracht en dat inzicht toen hij naar de boerderij fietste, om haar te vragen voorzitter te worden van die nieuwe beweging van vrouwen die zich ook verder wilden bekwamen.”

Op heel wat plaatsen in Brabant speelt de matriarchale traditie een belangrijke rol. De vrouw mag dan in het openbaar geen prominente plaats innemen, maar vanuit de keuken is zij het dikwijls die niet alleen haard, maar ook het hof bestiert. Op menig boerenbedrijf heeft de vrouw evenveel of bijna evenveel invloed op de bedrijfsvoering als de man. Paradoxaal genoeg zijn katholieke meisjes meestal beter opgeleid dan de katholieke jongens of welke bevolkingsgroep dan ook doordat er in elk kerkdorp een nonnenschool is. Frieda van Gennip heeft op de lagere school zelfs al wat Frans geleerd en haar handschrift en taalgebruik zijn van een hoog niveau. Maar de vrouwen van de boeren en ook hun dochters zijn eind 19de eeuw niet meegegroeid, en een nieuwe tijd breekt aan voor de Brabantse keuterboer. De Eerste Wereldoorlog brengt een omwenteling. De eigen landbouwproductie wordt opnieuw gewaardeerd en de noodzaak van een gemoderniseerde eigen boerenstand wordt ingezien.

Meisjes en vrouwen zijn de noodzakelijke goedkope arbeidskrachten op het boerenbedrijf. Het is niet zozeer discriminatie, als wel een vorm van arbeidsverdeling: het zwaarste werk van zaaien en oogsten en ploegen, slachten en uitbenen, het slaan van de afrasteringen en het kappen en snoeien, dat is het mannenwerk. Veel andere arbeid wordt aan de vrouwen overgelaten, van het melken van de koeien tot het verstellen, naaien en schoonmaken.

De boerderij aan de Broekdijk 9 waar Frieda en Simon na hun huwelijk gingen wonen met de gevelsteen waarop hun namen en trouwdatum staan. De S van Simon in spiegelbeeld [foto's: Louis Bressers, 2008]

Voor koken is maar beperkt tijd. Honderd jaar geleden zijn de maaltijden eenzijdig, armoedig en dikwijls ongezond. Het beeld van De aardappeleters werd door Van Gogh vereeuwigd op nog geen honderd meter van de

boerderij van Frieda en Simon van Gennip aan de Broekdijk.

Frieda moet samen met een aantal andere vrouwen in Brabant beseft hebben dat hier iets ontbrak: de samen-

werking en vorming van gelijkgezinden in een vereniging. Want als hij naar een landbouwvereniging kan, dan kan zij dat ook. Het urgentste was voorlichting over gezondheidszorg, want daar waren de achterstanden het grootst: hygiëne, voeding, baby-, en kleuterzorg, de opkomende wijkzorg en aandacht voor wat nu mantelzorg wordt genoemd. De achterstand wordt ingehaald op vergaderingen en cursussen. Nieuwe inzichten krijgen de kans in praktijk gebracht te worden. Nu enen en de kerkdorpen Gerwen en Nederwetten worden als model gezien. Het is voor Van Gennip-van de Water een bijzonder moment als mede dankzij de Boerinnenbond eind dertiger jaren - eindelijk – een gezondheidskliniek, een klein ziekenhuisje met een kraamafdeling aan het lokale zusterklooster aangebouwd wordt. Die kliniek en de zorg van de zusters zouden een paar jaar later de redding van haar zoon betekenen. Het was die vierhoek - geëngageerde geestelijken, lokale artsen, zusters en de georganiseerde boerinnen - die op menige plaats in Oost-Brabant zorgde voor een verbetering van de gezondheidszorg. De boerinnenbond floreert. Totdat de Tweede Wereldoorlog hieraan een einde maakt.

Frieda en haar echtgenoot gebruiken die oorlogsjaren zoals veel boeren dat doen: tot op het randje van het wettelijke en soms erover heen. De boeren hebben niet veel op met de verordeningen uit Den Haag. Uitbuiting en minachting van eeuwen zijn niet van de ene dag op de andere vergeten. "Verplichte leveranties, voorschriften en controles - het gezegde was toen al, dat in Brabant daags voordat Den Haag een voorschrift had uitgevonden,

ze daar al een truc om eraan te ontkomen hadden gevonden", vertelt Jos van Gennip. "Dat werd in de Tweede Wereldoorlog, ondanks de veel heftiger straffen en de mogelijkheid van verraad, nog groter. Op menig boerderij namen de inkomsten toe. Op ons bedrijf was dat ook het geval. Dat werd nog versterkt door het feit dat mijn vader bijzonder handig was in wat we nu zouden noemen para-veterinaire handelingen. Die keizersnee bij koeien was voor hem routine, maar de vaardigheid om de dierenarts zoveel mogelijk te vervangen, zoals hij op de thuisboerderij geleerd had, zou hem in die oorlogsjaren bij ons thuis en bij vele boeren goed van pas komen. Was illegaal slachten nou een ontwijking van die beruchte Haagse voorschriften of was het een daad van verzet? Het antwoord mag tegenwoordig duidelijk zijn, maar toen zeker niet. Wat zeker een daad van verzet is, was het herbergen van vijf tot vijftien onderduikers op de zolders en stallen van onze boerderij. Namens de Eindhovense Joodse gemeenschap zouden mijn vader en moeder begin vijftiger jaren bij schrijven van Max Heijmann uit New York een grote staande klok cadeau krijgen *uit erkentelijkheid voor jullie inzet voor ons tijdens de oorlog.*"

De door de Eindhovense Joodse gemeenschap geschonken klok

Het is niet de enige daad van verzet. Tijdens de oorlog smeren Frieda en Simon in overleg met dierenarts Spoorenberg uit Woensel de uiers van de koeien in om mond- en klauwzeer bij de dieren te veinzen. Aanplakbiljetten zijn voldoende om de Duitsers te weerhouden op de boerderij te komen kijken en om jongemannen in ons dorp op te halen voor Arbeitseinsatz in Duitsland. "Ik weet niet of zij het verzet genoemd zouden hebben. Je deed wat je moest doen. En dat was dat", aldus Jos van Gennip.

De voormalige ziekenhuisvleugel van het Klooster [foto: Roland van Pareren, november 2019]

Simon van Gennip

Frieda op oudere leeftijd

Schlimmer als eine Judenfrau

Het is hoogzomer 1944 en buitengewoon onrustig op de boerderij. Jos van Gennip herinnert zich hoe hij als kleine jongen zijn moeder en Obersturmführer Weber in de *goei* woonkamer ziet zitten. “De Duitsers wilden weten waar de voortvluchtige burgemeester Van Rijckevorsel was. Die had in een nu historische brief de Duitse autoriteiten te kennen gegeven dat hij medewerking weigerde aan het oproepen van Nuenense burgers voor de versterking van de vestingwallen in Zeeland. De brief zou zijn doodvonnis worden en een zevental andere collega’s, die dezelfde houding hadden aangenomen trof hetzelfde lot. Ze moesten zich melden in Vught, maar daags ervoor was de vrouw van Van Rijckevorsel bevallen. Daags erna is het gerucht van de arrestatie en wegvoering van de andere bestuurders het sein om onder te duiken, later gevolgd door zijn echtgenote en kinderen.”

De Duitsers willen meer informatie over de voortvluchtige burgemeester. “Een andere buurman, Beenen, een landwachter¹, had onze boerderij aangewezen als de plek waar veel huisraad was heen gesleept. Mijn vader werd, zonder zelfs zijn klompen te mogen aantrekken, gearresteerd en meegenomen naar de politiecel. Mijn moeder verdedigde zich heftig. Ze mocht toch wel de zolder van de boerderij gebruiken om de meubels van de buurman, burgemeester Van Rijckevorsel, te laten opslaan als hij dat vroeg? De Obersturmführer zei: “En waar zit de burgemeester dan?” Ze huilde en snikte. Maar zei niets. Hij werd woedend en brulde: “Sie sind schlimmer als eine Judenfrau.” Maar de schuilplaatsen werden niet verraden.”

Na de bevrijding wordt de Boerinnenbond snel heropgericht. En Frieda wordt weer voorzitter. Het algemene klimaat in het zuiden is niet waar de koningin in Londen van droomt. Het is geen nieuw Nederland, maar het is juist herstel van het oude. De mensen zijn veel vromer dan voor of tijdens de oorlog. Zelfs door de week zit de kerk vol. Bedevaarten, 48-uurgebeden (nota bene tijdens carnaval), zwaar vasten. Anno Santo, het heilig jaar 1950 is het hoogtepunt; lange treinen rijden ook vanuit Brabant naar Rome, waar Pius XII niet alleen de kruistocht

tegen het communisme aanvoert, maar de Europeanen middels de weg van verzoening ook wil leiden naar vrede, samenwerking en een gemeenschappelijk supranationaal verband. Dat religieus reveil, dat een politieke vertaling krijgt in Nederland en de rest van Europa, duurt zeker tien jaar. De Boerinnenbond organiseert bedevaarten en verzet zich tegen de invloeden van niet-christelijke organisaties. Familiewaarden spelen een belangrijke rol. Maar het is ook een sociaal reveil: de herwaardering van de betekenis van voedsel en landbouw. De ingezette lijn wordt voorgezet: voorlichting en voorzieningen op het terrein van de gezondheidszorg, voeding, brede vorming, zelfs ontspanning en cultuur.

Al snel na de oorlog wordt Frieda van Gennip voorzitter van de kring Eindhoven van de Boerinnenbond. En daar is nog meer werk te doen dan in het eigen dorp. Het stimuleren en activeren van de verschillende afdelingen is fysiek niet gemakkelijk. In de wintermaanden moet zij op de achternamiddagen naar de dorpen van de zogenoemde Acht Zaligheden, dikwijls zonder verharde weg, dus met grote regenlaarzen aan of op de paardenwagen van de ene parochiezaal naar de andere. Maar er gebeurt wat.

In eerste instantie gaat het om betere voeding, teelt van groenten met meer variëteit en lessen in het verzorgen van groentetuinen, nieuwe inmaaktechnieken en vooral het beter bereiden van voedsel. In avondcursussen thuis bij een van de boerinnen, niet zelden bij Frieda, krijgen de vrouwen voorlichting over nieuwe vleesbereidingsmethoden, beter koken en het gebruik van de oprukkende huishoudmachines, van de was- >>>

Huishoudschool Sint Agnes aan de Vondelstraat

Mozaïek Sint Agnes van Hugo Brouwer, gemaakt voor de huishoudschool. Na afbraak van de school aangebracht in de binnentuin van het seniorencomplex 'Hugo Brouwerhof' op 7 juli 1995.

centrifuge tot het elektrisch fornuis. Frieda zet zich in voor de oprichting van een moderne huishoudschool in Nuenen. Zij wordt voorzitter van de Schoolraad.

Daarnaast zet ze zich in voor de gezamenlijke coöperatieve diepvrieshuizen, waarin het vlees maanden onbedorven bleef, van de slacht in februari, over de hete zomers heen tot in het najaar. Het werden er uiteindelijk vier, die de coöperatieve diepvriesvereniging Nuenen zou gaan exploiteren. Ook op cultureel vlak gebeurt er van alles: zo is er volksdansen voor jonge boerinnen en zijn er zelfs balletlessen. Al doet dit menigeen de wenkbrauwen fronsen en heel wat jonge boeren soms schateren van het lachen.

Haar grote invloed in de gemeente blijkt uit haar functie bij de parochieraad van de Heilige-Clemenskerk en haar lidmaatschap van de Voogdijraad en Kinderbescherming afdeling Eindhoven en omstreken. Het voorzitterschap van de kring Eindhoven brengt haar in het hoofdbestuur van de Boerinnenbond van de NCB in Tilburg, en bij de jaarvergaderingen in Berg en Dal, op Ons Erf, het centrale vormingscentrum van de KNBTB waar alle regionale hoofdbesturen bij elkaar komen. Op die manier dringen haar visie en stem door op nationaal niveau. In 1963 neemt ze afscheid van het voorzitterschap van de Boerinnenbond na 30 jaar en wordt ze benoemd tot erevoorzitster. En uniek voor die tijd voor een vrouw: ze krijgt een mooie pauselijke onderscheiding Pro Ecclesia et Pontifice.

Frieda van Gennip neemt in 1963 afscheid als voorzitter van de Boerinnenbond Nuenen-Gerwen

Op 15 juli 1978 sterft ze. Twee uur na haar dood rijden Simon en Jos van Gennip van het ziekenhuis terug naar hun huis naast de boerderij aan de Broekdijk, het nieuwe moderne huis dat Frieda rond 1970 had laten bouwen.

Het in 1970 nieuwgebouwde huis aan de Broekdijk11 [foto: Louis Bressers, 2011]

Het is zaterdagmiddag. “Op de hoeken van de straten stonden mensen in groepjes te praten over het nieuws dat zich intussen al verspreid had. Als ze een dag of vier later begraven wordt, zijn de straten rond de kerk afgezet om de lange stoet met rouwenden ruimte te geven. In die stoet lopen niet alleen bestuurders van de Boeren- en Boerinnenbond uit heel de provincie, maar ook een aantal onderduikers, en Eindhovense families die in de oorlog gevoed waren vanuit de Broekdijk, en ook Eindhovense Joodse mensen, onder wie de familie Sanders, de juwelier.”

Zes moeilijke jaren zouden voor Simon van Gennip volgen. Maar hij had de steun van zijn familie en vele trouwe vrienden uit het dorp. “Hij was eigenlijk nooit alleen, ook ‘s nachts niet, dankzij Peter vooral, de zoon van oom Jan. En hij leefde op, zo intens, als onze kinderen bij hem waren en hij met ze kon spelen. En dankzij mijn vrouw gebeurde dat dikwijls, heel dikwijls.”

In 1989 wordt in Nuenen een van de straten in de nieuwe wijk Nuenen-Oost naar haar genoemd: de Frieda van Genniplaan. In kleinere letters staat onder haar naam: *Oprichtster Boerinnenbond Nuenen-Gerwen (1897-1978)*. Het zou haar trots hebben gemaakt. Niet trots op zichzelf, maar trots op de Boerinnenbond. ■

NOOT

¹ Nederlandse landwacht, een paramilitaire hulpdienst van de Duitse bezetter, voornamelijk bestaande uit NSB'ers. Opgericht in november 1943.